

előfordul. A székelyföldi mártírok egyike, Török János, nem volt százados (306. o.). A függetlenségi szervezkedés irányítója Makk József alezredesként (290., 306. o.), Mack József tüzértisztként (303. o.) és őrnagyként (344. o.) is szerepel. Kérdéses, hogy Asbóth Lajos 1856. július 12-én, vagy 1857. május 9-én szabadult-e (345. o.), és ugyanez a helyzet Beniczky Lajossal: 1856. december 24., vagy 1857. május 9. (345. o.) a helyes dátum? (Lehetséges azonban, hogy a kegyelem és a tényleges szabadulás között ennyi idő telt el az esetükben.) A névsorban Dreyszker Pálnál hiányzik a kivégzés módja, Dudó, alias Pirisz-

nyák György esetében pedig golyó szerepel kötéll helyett (348. o.).

Mindezek mellett igazi hiánypótló alkotás született Hermann Róbert szerkesztésében (aki az előszó és az ötödik fejezetbeli összefoglaló mellett a fenti életrajzok kb. felét írta). Kitűnő történésztársaival ismét olyan tudományos ismeretterjesztő munkát tett le az asztalra, amit nem csak az érdeklődő közönség, hanem a szakma is haszonnal forgathat, és méltó mind a lezáruló Batthyány-émlékévhez, mind a forradalom és szabadságharc 2008-ban ünnepeelt 160. évfordulójához.

Kemény Krisztián

M. CHRISTIAN ORTNER

DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE ARTILLERIE VON 1867 BIS 1918

Technik, Organisation und Kampfverfahren.

(Verlag Militaria. Wien. 2007. 637 o.)

A bécsi Heeresgeschichtliches Museum és az osztrák Militaria Verlag évek óta sikerrel kiadott, főként az 1867–1918 közötti időszak hadtörténeti vonatkozásait bemutató közös sorozata nemrégiben újabb kiadvánnyal bővült.

A magyar olvasók körében is jól ismert M. Christian Ortner, a bécsi Hadsereg-történeti Múzeum igazgatója, a sorozatban korábban megjelent több hasonló album írója, az osztrák-magyar tüzérség történetének összefoglalására vállalkozott.

A szerző az osztrák levéltárakban és könyvtárakban folytatott másfél évtizedes kutatásai eredményeit publikálta e kötetben, amelynek értékét növeli, hogy az Anton Dollecek által írt és 1887-ben napvilágot látott, a császári-királyi tüzér fegyvernem történetét összegző munka megjelenése óta Ausztria-Magyarország tüzérségének históriájáról mindeddig csupán kisebb részfeldolgozások, illetve visszaemlékezések születtek.

A mű írója mintegy 1200 eredeti fénykép, színes és fekete-fehér korabeli rajz, ábra, táblázat, szervezeti séma segítségével enged bepillantást a tüzér fegyvernem világába és az ott szolgáló katonák mindennapjaiba. A kötetből eredeti fotók és ábrák segítségével is-

merhetjük meg a korszak európai nagyhatalmainak tüzérségét, számos helyen összehasonlítva azt a dunai birodaloméval.

A szerző rövid, általános bevezetőben foglalja össze az osztrák-magyar tüzérség történetének legfontosabb állomásait, amelyből megtudhatjuk, hogy az összesen nyolc nagyobb átszervezésen esett át a dualizmus idején.

Az 1867–1894 közötti időszakot tárgyaló fejezet először is bemutatja a tábori, a vár-, és – a korszakban a lövegek készítésével, megőrzésével és nyilvántartásával foglalkozó intézeteket magába foglaló – műszaki tüzérség 1876-ban, 1882–1885, valamint 1890–1894 között végbement szervezeti változásait. A szerző megismerteti az olvasóval a császári és királyi haderő azokban az években rendszerezett lövegeit, így pl. az Uchatius-féle, forradalmian új eljárással, acélbronzból készült 1875-ös mintájú (1875 M) tábori ágyút és az akkortájt az európai államok hadseregében rendszerben lévő tábori ágyúkat, a korábbi típusok mellett az 1880 M, várakban és partvédelmi célokra alkalmazott lövegeket. Külön alfejezet foglalkozik a magyar királyi honvédségnél 1872–1875 között rendszerezített és osztagokba szervezett 10 amerikai Gatling-,

illetőleg 80 belga Montigny-rendszerű szórólöveg (korabeli megnevezéssel „mitrailleuse”) történetével, továbbá az 1893 M Salvator/Dormus-, az 1902 M Škoda-, az 1889/4 M Maxim-, a 7/12 M Schwarzlose-rendszerű géppuskák rendszerbe állításával. Részletes képet kapunk továbbá a dualista állam tüzérségének alkalmazási elveiről a kiegyezést követő jó két és fél évtized során.

A második nagy témaegység az 1894–1914 közötti periódust tárgyalja. A kötet írója összefoglalja, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia tüzérsége milyen műszaki fejlődésen ment keresztül az első világháború előtti húsz évben. Részletesen tárgyalja a modern csőhátrasiklás és gyorstüzelő tábori löveg létrehozásának különböző állomásait, amely a Škoda-rendszerű 75/96 M 9 cm-es tábori löveg, a 99 M 8 cm-es tábori ágyú megalkotásán át végül az 5 (5/8) M 8 cm-es tábori ágyú rendszeresítésében érte el a végső formáját. Ezzel párhuzamosan a századforduló német, francia, angol, orosz tábori ágyúival is összehasonlítja azokat. A szerző bemutatja az általa tárgyalt időszakban kifejlesztett és rendszerbe állított (99 M 10 cm-es) osztrák-magyar tábori tarackot, a különböző típusú (99 M 7 cm-es, 8 M 7 cm-es, 9 M 7 cm-es) hegyi ágyúkat, a (99 M 10 cm, 8 M 10 cm-es és 10 M 10 cm-es) tarackokat, továbbá a (94/4 M 15 cm-es és 99 M 15 cm-es) tábori tarackokat, valamint a vartüzérség nehéz lövegeit. Utóbbiaknál külön kitér a 98 (98/7) M 24 cm-es, továbbá az első világháború harcai során elhíresült 11 (11/16) M 30,5 cm-es Škoda-mozsarak történetére.

Megtudhatjuk, milyen szervezeti átalakításokat hajtottak végre a tüzér fegyvernem életében az 1914 előtti, a legmélyrehatóbb változásokat hozó egy évtizedben. A szerző külön kitér a birodalom szárazföldi haderejének 1867 óta második vonalát alkotó két honvédség, nevezetesen a k. k. Landwehr tüzérségének 1908-ban, illetőleg a magyar királyi honvédség tüzérségének 1912–1913-ban történt létrehozására. A könyv bemutatja a dunai birodalom tüzérségi szakemberei által szerkesztett és bevezetésre került új löveg típusokat, így a (14 M 10 cm-es, 14 M 15 cm-es) könnyű és nehéz tábori tarackokat, a (15 M 10,4 cm-es) nehéz tábori ágyút, továbbá a hegyi tüzérség új lövegét, a 15 M 7,5 cm-es hegyi ágyút. Képet kapunk a fegyvernem – nem utolsósorban az orosz-japán és a Balkán-háborúk eseményei-

nek valamint katonai tapasztalatainak hatására bevezetett – harcászati eljárásainak, tűznemeinek és bevetési elveinek módosulásáról.

Az utóbbi fejezet elolvasása után Franz Conrad von Hötzendorf tábornok, a birodalom 1906–1917 közötti vezérkari főnökének 1907-es mondása juthat az olvasó eszébe, miszerint Ausztria-Magyarországnak nem is kellene delegációt küldenie a második hágai lefegyverzési konferenciára, mivel már amúgy is a folyamatos lefegyverzés állapotában van. Ez a megállapítás fokozottan érvényes volt a birodalom tüzérségére.

A harmadik nagy témakör az osztrák-magyar tüzérség első világháborús szerepét vizsgálja. Górcső alá veszi az 1914 július végi mozgósítás után tett első szervezeti rendelkezéseket, majd bemutatja a világháború első két évének, a különböző (szerb, orosz, olasz, török) hadszíntereken szerzett tüzérségi tapasztalatait. A leírtakból kiviláglik, hogy a Monarchia tüzér fegyverneme még javarészt elavult löveganyaggal kezdte meg a háborút. 1914-ben technikai fejlettségét, lövegeinek számát tekintve a főbb hadviselő nagyhatalmakkal összehasonlítva még mindig jelentős hátrányban volt, amelyből sokat ledolgozott a világháború végéig. Igen részletesen tárgyalja a tábori, a hegyi, a vár-, valamint a lovas tüzérségnél 1916–1918 között bekövetkezett szinte folyamatos és sokszor nehezen követhető szervezeti változásokat.

Felsorolja milyen állomásai voltak a fegyvernem modernizálásának és milyen új löveg típusokat vezettek be az állásháború követelményeihez igazodva. Szót ejt példának okáért a különféle kaliberű, nagyobbbrészt improvizált szükségmegoldással készült légvédelmi lövegekről (forgatható talpra szerelt tábori ágyúk), és a birodalomban összesen két példányban létezett Oerlikon-rendszerű, 2 cm-es űrméretű légjármű-elhárító gépágyúról. Számos érdekes információval szolgál a könnyű (9 cm-es), a közepes (12–15 cm-es) és a nehéz (20–26 cm-es) aknavetőkről, a magyar Róka Kálmán és Halász Pál hadnagy nevéhez fűződő találmányról, a 8–24 cm-es űrméretben készült légaknavetőkről, továbbá a könnyű és közepes gránátvetőkről és azok szervezetéről. Részleteket tudhatunk meg az új konstrukciójú 17 M és 18 M 8 cm-es tábori ágyúkról, a 16 M 10 cm-es hegyi tarackról, a szétszedve szállítható 15 M 37 mm-es gyalogsági lövegről valamint a 15 M 7,5 cm-es

hegyi ágyúval felszerelt gyalogságot kísérő ütegek alkalmazásáról. A szerző az osztrák-magyar nehézüzérség ismertetésén belül kitér a 15 M és 16 M 15 cm-es, autóval vontatott modern tábori ágyúkra és tarackokra, a 16 M 24 cm-es ágyúra, a 16 M 38 cm-es tarackra, a 16 M és 18 M 21 cm-es mozsárra, a 16 M 30,5 cm-es mozsárra, a 16 M 42 cm-es tarackra, és végezetül a szárazföldön használt, 35 cm-es hajóágyúra.

A fejezet végén Ortner értékeli a tüzérség felszereltségét, ezen belül számba veszi, hol és mennyi, valamint milyen típusú tüzérségi eszközt és löszert gyártottak 1914–1918 között a dunai birodalom területén, áttekinti az ellenségtől zsákmányolt lövegek alkalmazását az egyes frontokon. Megismerteti az olvasóval a fegyvernemnél alkalmazott harci és bemérő eljárásokat, a világháború során kialakult tűzszakmákat. Végezetül tüzérségi szempontból elemzi a Monarchia legfőbb szövetségéhez, Németországhoz fűződő viszonyát. Megemlíti, hogy a nyugati fronton 1914 őszén a belgiumi erődrendszer ostromában és a Verdun körüli, illetve a flandriai harcokban több 30,5 cm-es osztrák-magyar mozsárüteg vett részt, az 1918-as tavaszi német offenzívák idején pedig összesen 46 cs. és kir. nehézüteg támogatta tüzeivel a német támadásokat.

A recenzens néhány apróságot feltétlenül megemlítené, kifogásolandónak tart. Magától értetődik, hogy a szerző egy elsősorban szervezet- és technikátörténeti munkában nem tér ki az első világháború hadműveleteinek ismertetésére, hiszen az már jelentősen meghaladná a mű terjedelmi kereteit. Véleményem szerint azonban adhatott volna egy rö-

vid kitekintést a tüzérség alkalmazási elveinek, szervezetének 1918 utáni továbbéléséről a felbomlott Monarchia utódállamainak hadseregeiben, bemutathatta volna, milyen korábbi fejlesztésű lövegeket alkalmaztak a két világháború közötti időszakban. Nem esik szó a kötetben arról sem, hogy milyen eredménnyel alkalmazták Ausztria-Magyarország tüzérségét az 1914 előtti időszak egyetlen nagyobb hadjárata, Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációja során.

Szembetűnő, hogy Ortner a kötet megírásához csak német nyelvű irodalmat használt fel, holott a fegyvernem korabeli történetéről az angol és más világnyelven megjelent irodalom igen számottevő. A honvéd tüzérség megszervezéséről és 1912–1914 közötti történetéről, a honvédség szórólövegeinek történetéről jelen sorok írójának megjelent néhány német nyelven is publikált tanulmánya, amelyek ismeretében a szerző kissé árnyaltabban fogalmazhatott volna a vonatkozó fejezetekben. A fegyvernem dualizmuskori történetéről modern szemléletű áttekintést adó, szakmai tekintetben jól használható könyv értékeiből azonban mindezek vajmi keveset vannak le.

A szép kiállítású, tetszetős, valódi különlegességnek számító kötet nem hiányozhat a tüzérség történetét kutató hadtörténészek, muzeológusok, tüzérségi szakértők polcáról. A benne található számos, fotótörténeti szempontból is ritka és érdekes, először publikált fénykép miatt a haditechnika iránt érdeklődő olvasó is minden bizonnyal örömmel, haszonnal forgathatja.

Balla Tibor